

Dos hemiòbols inèdits de la zona del Segre

M. CRUSAFONT I SABATER

Hi ha un excavador que mai no para. Ens refeim, és clar, a l'aigua de la pluja. L'acció combinada dels conreus, l'erosió i les pluges fan que moltes monedes siguin arrossegades pels aiguats i les torrentades i vagin a raure al llit dels rius. Així, hem pogut observar que molts dels petits coures visigots trobats al sud peninsular ho han estat en les ribes fluvials.

Darrerament hi ha hagut força novetats en l'interessant apartat dels òbols d'argent, divisors de la dracma, amb particular abundància de les imitacions dels tipus de Massalia dits de la roda. Es tracta d'un divisor d'argent que porta una efígie de perfil a l'anvers i al revers de les lletres M i A en dos espais seguits d'un cercle partit en quatre sectors iguals.

Un conjunt important d'aquestes imitacions afegeix un tercer element als espais del revers: un creixent. Trobem així diferents combinacions M-A-creixent, a voltes amb la A alterada fins a semblar un triangle. També hi ha altres varietats amb lletres o símbols en algun dels espais, així com casos en els quals trobem, a més de la M i la A uns altres dos símbols omplint d'aquesta manera els quatre espais.¹

En un altre grup d'òbols d'entre els descoberts recentment, el creixent pren més relleu en ocupar la meitat del cercle mentre que a l'altra meitat, que apareix

1. Seguim sobretot les dades de L. Villaronga «Les oboles massaliètes à la roue et leurs imitations dans la péninsule ibérique». *Mélanges offerts au Dr. J.-B. Colbert de Beaulieu*. París 1987, pp.769-780. Ha publicat també nombroses novetats dins l'àmbit dels òbols M. García Garrido. Vid, per exemple, «Divisores de plata de imitación emporitana». *Acta Numismática* 17/18. Barcelona 1987-88, pp. 29-40.

partida hi ha punts o anells. Efigies molt semblants a l'anvers i troballes conjuntes mostren que no hi deu haver pas allunyament geogràfic entre els tallers productors d'aquests dos grups d'òbols que poden ésser, fins i tot, el mateix.²

Darrerament han aparegut dos exemplars d'uns curiosos divisors més petits, un hemiòbols, corresponents al tipus que té el creixent com a element principal. Responen a la següent descripció:

Tipus I. Exemplar 1. Hemiòbol d'argent.

- a/ Efigie masculina a l'esquerra. Orla de punts.
 - r/ Sector semicircular amb un creixent d'arcuació oposada a la del cercle exterior. Entre els dos arcs, un punt. A la meitat de la corda un petit indicatiu de traç vers l'exterior.
- pes: 0,28 gr ø: 9 mm Inèdit

Tipus I. Exemplar 2. Hemiòbol d'argent.

- a/ Efigie semblant a l'exemplar anterior. Orla de punts.
 - r/ Semblant a l'anterior però el semicercle sembla ara més aviat una U tancada per dalt. Al punt mitjà de la tanca hi sorgeixen dos traços corbats d'origen comú i direccions oposades.
- pes: 0,29 gr ø: 8 mm Inèdit

Si els tipus massaliotes han estat inspiradors de moltes imitacions ibèriques, també ha estat assenyalada una àmplia projecció dels amonedaments emporitans, fins i tot en l'àmbit dels divisors. Així Villaronga presenta un òbol amb dos dofins davant l'efígie de l'anvers que conceptua de clara influència emporitana.³ En aquesta mateixa línia sembla que cal situar l'hemiòbol que descrivim tot seguit, ben semblant als òbols emporitans dels dos dofins amb l'afegit però d'un creixent enmig d'ells.

Tipus II. Exemplar únic. Hemiòbol d'argent.

- a/ Efigie femenina de bell art, amb pentinat complex i arracades. Orla de punts.
 - r/ Dos dofins en posició exterior giratòria en sentit contrari al rellotge. Entre ells un punt i un creixent.
- pes: 0,28 gr ø: 8 mm Inèdit

2. Vid tipus i troballes al treball de L. Villaronga citat.

3. Ibid. pàg. 772 i tipus 20, làmina de la pàg. 779.

I - 1

I - 2

II - 1

Aquests hemiòbols segueixen la norma força usual en els tipus amb M-A creixent i amb creixent dins sector, de dur les efígies femenines tombades a la dreta i les masculines a l'esquerra.

La seva adscripció metro Lògica com a mitjos òbols o hemiòbols sembla clara atenent que mostren tenir un pes molt pròxim als 0,3 gr, meitat de l'òbol massaliota que resulta ésser una fracció de 1/6 de la dracma d'aquella procedència que pesa 3,6 grams. Així doncs:

$$3,60 \times \frac{1}{2} \times \frac{1}{6} = 0,3$$

Aquest òbol divisor seria homologable, segons Villaronga, amb les peces emporitanes d'argent en equivaler a 1/8 de la dracma emporitana de 4,8 grams.⁴ Aquesta constatació enllaça amb les hipòtesis de Guadan i desmenteix per tant l'errònia conclusió de Marta Campo en la seva Tesi de Llicenciatura on atribuïa a aquest grup una metrologia equivalent a 1/10 de la dracma emporitana.⁵

Tota ulterior reflexió sobre aquestes noves peces hauria de poder comptar amb altres dades que ens configuressin un context on encaixar-les, context que ens hauria de donar, és clar, l'arqueologia. Malauradament en aquest aspecte el panorama és desolador. Disposem de molt poques dades que ens associïn peces semblants a aquestes amb els respectius acompanyaments d'altres vessants d'usos i de cultura. Com deia M. Tarradell amb preocupació «a hores d'ara no tenim ni un poblament ibèric publicat íntegrament» i encara dels més excavats amb prou feines hom troba altra cosa que breus «notícies preliminars».⁶ Pel que fa a les monedes, rar és el Museu que disposa de dades de procedència. La situació és molt semblant amb el que succeeix amb els coures visigots a què abans al·ludíem: coneixem prop de 300 exemplars d'aquesta sèrie i encara no ens n'ha portat cap exemplar l'arqueologia.⁷

En aquestes circumstàncies la tasca d'interpretació es fa difícil i poc segura i hom s'ha de refiar de vagues dades de procedència, no sempre verificables.

L'observació tipològica de les peces que hem descrit ens porta a constatar la importància que hi adquireix el creixent, que es converteix en gairebé distintiu únic. Villaronga, en presentar un conjunt de tipus d'òbols amb creixent s'interroga sobre la possibilitat d'un taller monetari caracteritzat per aquest element i acaba per descartar-ho per l'existència de creixents en altres òbols clarament atribuïbles a Lleida com els del llop i/o llegenda ILTIRTA més o menys completa.

4. Ibid. pàg. 773.

5. S'hi refereix L. Villaronga a *Numismática antigua de Hispania* Barcelona 1979, pàg. 110.

6. MIQUEL TARRADELL. *Les arrels de Catalunya*. Barcelona 1982, pàg. 250.

7. M. CRUSAFONT. «The copper coinage of the Visigoths of Spain». *Problems of Medieval Coinage in The Iberian Area*. 3. Santarem 1988. pp. 35-70. S'hi referencien 110 exemplars, quantitat que s'ha incrementat molt en els darrers temps.

No cal dir que la preeminència que pren en aquests dos nous tipus al creixent, que es converteix, sobretot en el primer, en l'únic element característic ens porta novament a aquella hipòtesi.

Aquesta problemàtica enllaça amb la qüestió de la ubicació del taller emissor així com també ens porta a comparar aquestes peces amb altres tipus coneguts i de diferents procedències, que també porten el creixent.

El creixent pot haver estat, en un primer moment, un element diferenciador afegit a un dels camps del revers d'un òbol que, al marge de qüestions estilístiques, apareixia igual que un de Massalia. Això no desdiria, però, que més endavant i en un determinat taller no arribés a adquirir la funció d'element característic i propi.

Cal observar que aquest creixent és diferent del que trobem als exemplars de la Vall del Roine, més afuats i amb dos punts al centre⁸ o d'altres del sud peninsular, molt més tancats i arrodonits fins a aproximar-se més a un «torque», com hom els ha també denominat.⁹ Si un creixent, inicialment diferenciador de Massalia adquireix per a un taller el valor de símbol característic, no vol dir que per a un altre, per exemple Iltirta, no acabi essent un element secundari en un tipus on el llop o fins i tot la llegenda són els que decanten la identificació de la seca emissora.

En qualsevol dels casos, la possibilitat d'un segon taller emissor diferent d'Iltirta mateix, sembla molt probable a la vista de la varietat d'estampes i de les diferents formes d'evolució dels tipus.

Si observem la cartografia realitzada per Villaronga referent als nous tipus d'òbols d'imitació massaliota darrerament apareguts,¹⁰ el grup que sembla marcar un origen situat al llarg dels cursos baixos del Segre i de l'Ebre sembla tenir força coherència. Al marge dels tipus clarament d'Iltirta (llop, llegenda al·lusiva), resten els dos grups M-A-creixent i derivats i el de creixent dins semicercle, la major part dels quals amb uns punts als extrems del creixent.

Segons notícies que semblen fiables aquests hemiòbols i un conjunt notori d'òbols dels dos grups al·ludits aparegueren, a més d'altres peces ibèriques de bronze amb predomini d'Iltirkesken, al llit del riu, en el pantà de Sant Llorenç, prop de Camarasa. L'implacable excavador natural a què al·ludíem al principi les hauria arrencat del seu lloc d'origen i s'haurien perdut, aigües avall, sens l'acció d'un observador atent. Aquestes peces, que hom ha trobat també seguint els cursos fluvials, prop de Tivissa o fins i tot a Tortosa, procedeixen d'algun poblat pro-

8. Vid. L. Chabot. «Le monnayage péri-massaliète et la pseudo-chôra». *Mélanges offerts au Dr. J-B. Colbert de Beaulieu*. París 1987, pp. 195-210. En reproduïu un exemplar i es refereix a un treball de Deroc sobre la seva descoberta.

9. Vegeu els tipus 7 a 10, pàg. 61 a M. Garcia Garrido-Salvador Costa. «Divisores de plata con tipología heleno-púnica». *Acta Numismática* 16. Barcelona 1986, pp. 53-64.

10. «Les oboles...» op. cit. pàg. 777.

per a Camarasa ?. Potser el que sembla important de Monteró¹¹ ?. I seguint el fil de suposicions; podria ésser Monteró la Iltirkesken d'ignorada ubicació o qui sap si una primera ubicació l'Iltirkesken que ara hom s'inclina a situar a Solsona, no pas tan allunyada de Monteró ?.

És ben clar que aquestes hipòtesis sorgides de febles indicis només les podrien arribar a confirmar els treballs arqueològics portats fins al final, convenientment estudiats i completament publicats.

Per la nostra banda podem assenyalar que si la hipòtesi d'Iltirkesken fes camí, potser s'explicaria millor la presència del creixent en els dos tallers. Tanmateix, dues seques ibèriques de noms tan acostats bé pogueren tenir algun gènere de vinculació.

11. Fou descobert pel sacerdot escolapi S. Pubill l'any 1930. Vid. «El poblat prehistòric del Mor-Mur». *Memòria del Centre Excursionista Balaguerí*. Curs 1930-31. Balaguer 1931, pp. 4-13. Ja s'hi fa referència a la pàg. 13: «Monteró. serra enmig de Llorens i Camarasa, eneolític-ibèric...». L'any 1953 Pita Mercé es refereix a la diàspora del material recollit per Pubill, una part a l'escola de Camarasa i l'altra a la seu del ja desaparegut Centre Excursionista Balaguerí. «Datos arqueológicos iler-denses». *Ilerda* XVII, pp. 99-100. A la pàg. 108 diu «Esperamos poder ampliar en breve las referencias que damos de las estaciones ibéricas y romanas en la zona de Camarasa» però no hem trobat noves dades en els treballs següents d'aquest autor. També es refereix al poblat Fra Pere Sanahuja a *Historia de la Ciutat de Balaguer*. Balaguer 1984 (1a. edició 1965). A la pàg. 16 diu que el poblat és important i que s'hi han trobat monedes.